

Саинова Д.Т., Сагинтаева Д.Д., 1 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)

Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м., оқытушы Қасымханова Г.С.

ЕСЕП, АУДИТ ЖӘНЕ БАҒАЛАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ДАМУ БОЛАШАҒЫ

«Бухгалтерлік есеп – бұл өнер. Сандардың астарынан экономиканың күрделі әлемін үйлесімділікте көре алатын ерекше қабілет».

Иоганну Штеммле

Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президентінің 2007 жылғы 28 ақпандағы «Қазақстан —2030» Стратегиясы Қазақстан дамуының жаңа кезеңінде» атты Қазақстан халқына Жолдауында барлық заңды тұлғалардың қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына (ХҚЕС) көшу процесін жеделдету басым бағыттардың бірі болып табылатындығы айтылған болатын.

Кәсіпкерліктің дамуы кәсіпкерлік қызметті басқару, бақылау және талдау салаларындағы бухгалтерлік ақпараттың рөлінің артуымен қатар жүреді. Бұл ақпараттың уақтылығына, сапасына және сенімділігіне бухгалтердің дайындығы мен кәсіпқойлығының жоғары деңгейі қол жеткізеді.

Осы басымдықты іске асыру үшін Қазақстан Республикасында кәсіптік бухгалтерлік есеп базасын дамытуды қамтамасыз ету қажет. Бухгалтерлік есепті ұйымдастыру – бұл кәсіпорынның қызметі туралы сенімді және уақтылы ақпарат алу үшін есеп процесін құрудың шарттарының жүйесі және орындаушылардың жұмысын ұйымдастыру болып табылады. Бухгалтерлік есепті реттеу саласындағы көптеген ғалымдар қазір айналысатын жалпы аспект – қаржылық көрсеткіштер мен қызметтің әлеуметтік-экономикалық салдары арасындағы сәйкестікке қол жеткізу. Оның негізгі идеясы шығындарды бақылау, өнім ассортиментін қалыптастыру, баға белгілеу, басқару үшін есеп беру жүйесі, жаңа технологиялар мен өнімдерді енгізу сияқты элементтердің ақпараттық негізін құру болып табылады [1].

Қазіргі уақытта экология мәселелері де маңызды болып отыр, өйткені дәстүрлі бухгалтерлік есеп әрқашан әлеуметтік-экологиялық салдардың құнын, жұмыссыздықты, қоршаған ортаның ластануын және т.б. көрсетпейді. Есеп жүйесін реттейтін республикада қолданылып жүрген заңдар есептің әлеуметтік-экологиялық мақсатын тиісті шамада зерттемейді. Бұл мәселені әртүрлі теориялық және практикалық идеяларға сүйене отырып шешу қажет.

Бухгалтерлік есепті заңнамалық реттеу мәселелерін айта келе, біз оның қазіргі дамуының келесі негізгі әлеуметтік бағыттарының сипаттамасын береміз:

– Экономикалық – бұл экономикалық сипаттағы ақпарат алу үшін бухгалтерлік есепті жүргізу бойынша әдістемелік ұсыныстар, түсіндірулер көмегімен жүргізілетін іс-шаралар кешені;

– Құқықтық – субъектілердің ықтимал мінез-құлқының құқықтық нормаларын белгілеу арқылы мемлекет қоғам мүддесі үшін заңмен жүзеге асырылатын бағыт;

– моральдық-этикалық – қоғамдық өмірдің барлық салаларын, оның ішінде есеп жүйесін қамтитын, адамдардың санасында, қоғамдық пікірде бар, бұқаралық ақпарат құралдарында көрініс табады [2].

Ал Қазақстан Республикасында аудиттің қалыптасуы мен дамуы «қайта құру» жылы деп аталатын, елде кооперативтер, жеке фирмалар мен бірлескен кәсіпорындар, яғни мемлекет меншігі болып табылмайтын экономикалық субъектілер құрылған жылмен тығыз байланысты.

Қазақстанда аудитті құрудың басталуы Қазақ КСР Қаржы министрлігінің КРУ бастығы Оманов Колан Омановичтің есімімен байланысты, ол өз уақытында еңбекақы төлеу мәселелерін, аудит қызметін ұйымдастыруды іске асыруға барлық кедергілерді, орналастыру мәселелерін, шаруашылық есептегі топтардың болашақ қызметкерлері үшін сыйақы төлеуді енгізуді өте белсенді және жігерлі қалыптастарған адам. Қазақ КСР Қаржы министрлігі КРУ жанындағы шаруашылық есептегі тексеру тобы Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің 1988 жылғы 17 наурыздағы өкімімен кәсіпорындар мен ұйымдарға құжаттық тексерулер жүргізу, бухгалтерлік есепті қалпына келтіру, қаржы-экономикалық мәселелер бойынша консультациялар, сараптамалар жүргізу бойынша ақылы қызметтер көрсету үшін ұйымдастырылды. Оның штат саны 10 бірлік мөлшерінде бекітілді. Шаруашылық есептегі тексеру тобы белгілі бір табыстарға қол жеткізді және оның үлгісіне сүйене отырып, республиканың облыстарында және тіпті аудандарында оның филиалдарын құра бастады, олардың көпшілігі кейіннен дербес аудиторлық фирмалар болып қайта құрылды [3].

Қазіргі таңда салыстырмалы түрде қысқа мерзімге қарамастан, аудиторлық ұйымдардың қызметін талдау олардың қызметінің негізгі бағыттарын және әртүрлі типтегі кәсіпорындармен қарым-қатынас нысандарын анықтауға мүмкіндік береді. Аудиторлық тексерулерге тапсырыстардың мазмұнын талдау олардың арасында басым болғанын көрсетеді:

– Қаржы-шаруашылық есептілікті және шаруашылық жүргізуші субъектілердің салық төлемдерін есептеуінің дұрыстығын тексеру;

– акционерлік қоғамдардың және шаруашылық серіктестіктердің басқа да түрлерінің жарғылық қорларына үлестер ретінде енгізілетін жылжымайтын мүліктің құнын және зияткерлік қызмет нәтижелеріне құқықтарды бағалау;

– балансты растау және салық декларацияларын жасау;

– Аудиторлық фирмалар қызметінің ең дамыған және дәстүрлі түрі-дәстүрлі басқару функцияларын орындау (бухгалтерлік балансты құру, бухгалтерлік есепті енгізу және т.б.) [4].

Аудиторлық фирмалардың келесі дәстүрлі және әлі де өзекті функциясы сараптамалық-талдау болып табылады. Кәсіпорындардың экономикалық тәуелсіздігін кеңейту және олардың қызметінің экономикалық нәтижелеріне деген қызығушылығын арттыру жағдайында соңғысының нәтижелерін жан-

жақты талдауға және даму бағыттарының тиімділігін бағалауға көбірек көңіл бөлінеді.

Аудиторлық ұйымдардың тағы бір маңызды функциялары – басқарушы кадрларға жұмыстың жаңа әдістерін игеруге көмектесу (мысалы, компьютерлерді есепке алу мен бақылауда қолдануға үйрету, заманауи ақпараттық жүйелермен жұмыс істеу және т.б.).

Кәсіпорынның даму нұсқаларын неғұрлым негізді таңдау үшін олар диагностикалық талдау жүргізу және даму перспективаларын әзірлеу және оларды жүзеге асырудың негізгі шаралары мен шарттарын анықтау үшін аудиторларды тартады. Егер жұмыстың негізгі бөлігін кәсіпорын қызметкерлері жүзеге асырса, аудиторлық фирма сарапшы рөлін атқарады. Егер кәсіпорында мамандардың қажетті күші болмаса, онда компания тікелей дамуды жүзеге асырады [5].

Қазақстандық аудитке халықаралық аудиторлық фирмалар мен мамандар белсенді қатысады. Ең алдымен, Қазақстанға және ТМД елдеріне жұмысқа келген шетелдік мамандарға ұлттық ерекшеліктерді жете меңгеруге тура келді.

Қазақстандық мамандарға көптеген әдеттерін өзгертуге және халықаралық аудиторлық фирмалардың тәжірибесі мен жұмыс әдістерін меңгеруге тура келеді. Атап айтқанда, аудиттің кез-келген түрі үшін тек халықаралық стандарттар ғана емес, сонымен қатар орындалуы керек көлемді нұсқаулықтар мен ұсыныстар бар екендігіне үйрену қажет. Мұндай тәртіпке үйреніп қана қоймай, күнделікті кәсіби білім қорын толықтыруға мәжбүр болу керек екені түсінікті. Шетелдіктер, олар айтқандай, бала кезінен қатал бәсекелестік жағдайында жұмыс істеуге дағдыланған. Қазақстандықтар бұл ғылымды тек соңғы жылдары ғана меңгеруге мәжбүр болды. Сондықтан, есеп және аудит саласындағы мамандар арасындағы бәсекелестікті арттырып, тәжірибе жұмыстарын жетілдіру қажет деп санаймыз.

Әдебиеттер

1. Адаме Р. Основы аудита / пер. с англ., науч. ред. Я.В. Соколова Текст. -М.: ЮНИТИ,
2. Агладзе И.И. Новое в международных стандартах аудита / И.И. Агладзе Текст. Корпоративная финансовая отчетность. Международные стандарты. - 2010,-№6. С. 12-18.
3. Дюсембаев К.Ш., «Аудит и анализ в системе управления финансами», Алматы, «Экономика», 2019 г.
4. Радостовец В.К., Радостовец В.В., Шмидт О.И., «Бухгалтерский учет на предприятии», Алматы, 2020 г.
5. Кунтлеуов А., Ергазина М.Ш. «Основы аудита» г. Актобе, 2015 г.